

Сосніна О. В.

*Львівська комерційна академія,
старший викладач кафедри кримінального права та процесу*

БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТ. 182 КК УКРАЇНИ “ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ”

Ключові слова: *недоторканність приватного життя, безпосередній об'єкт злочину, порушення таємниці особистого та сімейного життя.*

Keywords: *privacy, the immediate object of the crime, a violation of the privacy and family life.*

Постановка проблеми. Визначення об'єкта у складі злочину як обов'язкового його елемента необхідно для усвідомлення соціальної і правової сутності посягання, встановлення його характеру і ступеня суспільної небезпечності, правильного визначення місця конкретного складу злочину в системі Особливої частини Кримінального Кодексу України (далі – КК України), здійснення правильної кваліфікації діяння і відмежування його від суміжних суспільно небезпечних посягань.

Для аналізу складу злочину необхідно звернутися до наукової класифікації об'єктів злочину, яка має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дозволяє більш повно з'ясувати їх суть, а також відносини, які охороняються кримінальним законом, визначити вплив об'єкта на розвиток кримінального законодавства, сприяє удосконалюванню практики застосування чинних кримінально-правових норм [1, 78].

У науці національного кримінального права класифікація об'єктів проводиться за різними підставами. Традиційно найбільш

поширеною вважається трьохступенева класифікація об'єкта злочину "по вертикалі", що передбачає його поділ на загальний, родовий та безпосередній об'єкти [2, 98–101]. Саме така класифікація ґрунтується на філософській концепції щодо категорій "загального", "особливого" і "окремого" [1, 80], відповідає структурі КК, є основою для систематизації норм у КК України.

Поряд з цим у кримінально-правовій літературі висуваються пропозиції щодо доцільності проведення вертикальної класифікації об'єкта злочину на підставі інших поділів, зокрема, чотириступеневого поділу, до якого, крім трьох вищевказаних, відносять видовий об'єкт [3, 203–204; 4, 152–153].

Однак, оскільки родовий і видовий об'єкти не входять як структурні елементи до складу злочину, основне питання полягає у визначенні змісту безпосереднього об'єкта. Саме його зміст і складають ті правовідносини, заради охорони яких законодавець створює конкретний склад злочину.

Аналіз останніх досліджень. Питання об'єкта злочину є одним із ключових і найбільш дискусійних у кримінально-правовій доктрині. Хоча об'єкт є одним з елементів складу злочину, однозначного підходу до розуміння цього правового феномена наука кримінального права на сьогодні не виробила.

Вченими розроблено багато різних підходів (теорій) щодо дефініції об'єкта злочину, у межах яких під об'єктом злочину розумілися: суспільні відносини (А. Н. Готін, Є. В. Лашук, М. В. Сенаторов, В. Я. Тацій); правовідносини (С. Я. Лихова); соціальні цінності (Т. І. Присяжнюк, Є. В. Фесенко); охоронювані кримінальним правом блага (С. Б. Гавриш, В. М. Куц); правові блага (Г. Вельцель); сфери життєдіяльності людей (В. П. Ємельянов) тощо. Ми погоджуємось із позицією таких авторів як П. П. Андрушко, М. В. Семикін, В. О. Навроцький, які відзначають неможливість вироблення універсального підходу до визначення змісту такого феномена як об'єкт злочину. Проблеми поділу об'єкта злочину на види за різними критеріями, а також питання щодо змісту та видів безпосереднього об'єкта розглядалися багатьма науковцями, такими як: П. С. Матишевський, М. Й. Коржанський, А. Ю. Строган та іншими.

Вивчали безпосередньо об'єкт складу злочину, передбачений ст. 182 КК України, такі вчені як: Ю. І. Дем'яненко, О. П. Горпинюк, С. Я Лихова, однак, слід констатувати, що ці питання досліджені недостатньо.

Метою статті є характеристика безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 182 КК України "Порушення недоторканності приватного життя" та внесення пропозицій щодо визначення його поняття і змісту.

Виклад основного матеріалу. Оскільки родовий і видовий об'єкти не входять як структурний елемент до юридичного складу злочину, підвищений інтерес викликає безпосередній об'єкт злочину, який є обов'язковою ознакою кожного складу злочину.

Під безпосереднім об'єктом розуміють конкретні суспільні відносини (правовідносини, інтереси, цінності, блага тощо), які поставлені законодавцем під охорону певної норми Особливої частини КК, на які посягає винний і яким завдається або може завдатися шкода цим посяганням, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину.

В. О. Навроцький рекомендує при формулюванні поняття безпосереднього об'єкта виходити з того, що немає злочинів, безпосередні об'єкти яких ідентичні за змістом. Безпосередній об'єкт є частиною відповідного родового об'єкта і співвідноситься із ним як частина і ціле [5, 168].

Аналіз юридичної літератури дає підставу для висновку про відсутність одностайної думки фахівців щодо змісту безпосереднього об'єкта у складі злочину, передбаченого у диспозиції ст. 182 КК України. Під безпосереднім об'єктом розуміються такі феномени як право громадянина на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю [6, 456; 7, 449; 8, 119–121], суспільні відносини, що забезпечують недоторканність приватного життя [9, 195], право громадянина на недоторканність особистого життя і на конфіденційність інформації про особу [10, 368], суспільні відносини, що забезпечують захист права громадян на конфіденційність інформації стосовно особистого або сімейного життя [10, 195].

І. О. Зінченко визначає безпосередній об'єкт порушення недоторканності приватного життя як суспільні відносини, що забез-

печують недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю [11, 77].

На думку П. П. Андрушка, безпосередніми об'єктами злочинів, складі яких передбачені в диспозиціях ст.ст. 182, 162, 163 КК України, є окремі сфери гарантованого Конституцією України права громадян на невтручання інших осіб без їх згоди у їх приватне життя [12, 143].

Всі визначення дають підставу для певної критики. Адже не зрозуміло, що таке “окремі сфери права”, суспільні відносини складаються між людьми стихійно і не мають такого функціонального призначення як забезпечення права. Суспільні відносини взагалі нічого не забезпечують. В тексті диспозиції ст. 182 КК України йдеться про конфіденційну інформацію про особу, а не про конфіденційну інформацію про сімейне та особисте життя. На думку окремих вчених, яку ми підтримуємо, існує певна невідповідність між назвою ст. 182 КК України та її диспозицією. Приватне життя не зводиться лише до конфіденційної інформації про особу [13, 260; 14, 72].

Найбільш вдалим визначенням змісту безпосереднього об'єкта у складі злочину, який передбачений у диспозиції ст. 182 КК України, є визначення О. М. Готіна, який вважає, що таким об'єктом є порядок реалізації права громадянина на невтручання в його особисте та сімейне життя [15, 118]. Слід лиш додати, що треба вести мову не про особисте життя громадянина, а про відповідне право людини, яке розглядається як абсолютне і не залежить від громадянства. Такий підхід в цілому узгоджується і з міжнародними стандартами прав людини.

При встановленні безпосереднього об'єкта цінними видаються міркування С. Я. Лихової, яка зазначає, що норма, яка міститься в ст. 182 КК України спеціально створена для захисту такого елемента недоторканності приватного життя як право на збереження в таємниці конфіденційної інформації [13, 262; 16, 99–100]. Цю думку підтримує і Ю. І. Дем'яненко, яка пише, що безпосереднім об'єктом у цьому складі злочину є право власності на конфіденційну інформацію про особу [17, 7]. Хоча слід вказати, що позиції цих двох авторок були піддані критиці. Так О. П. Горпинюк вказує, що такий підхід не підкреслює особливості особистого немайнового права

на невтручання у приватне життя, через вплив на предмет цього злочину – конфіденційну інформацію про особу [14, 70]. Ми із такою думкою не можемо погодитися, адже саме позиція С. Я. Лихової та Ю. І. Дем'яненко дозволяє чітко прослідкувати зв'язок між правами особи на недоторканність приватного життя і предметом цього злочину – конфіденційною інформацією про особу. Саме в ній це право і реалізується, втрачає свою абстрактність, набуває конкретного змісту і дозволяє визначити, на що ж саме спрямоване суспільно небезпечне посягання.

Відсутня єдність підходів до визначення змісту безпосереднього об'єкта у аналогічному складі злочину і серед зарубіжних вчених [18, 23; 19, 15; 20, 21; 21, 147–161].

Кожна із зазначених точок зору має право на існування та, в свою чергу, зумовлює потребу у власному баченні змісту цього феномена.

Для цього необхідно проаналізувати понятійний апарат, а саме: поняття приватного життя “як особистої та соціальної цінності, суспільних (в тому числі правових) відносин, пов'язаних із сферою приватного життя особи, а також відповідних суб'єктивних прав” [17, 28], а також – поняття конфіденційної інформації про особу та її співвідношення з особистою і сімейною таємницею, що є принципово важливим, так як дасть змогу охарактеризувати відповідні поняття і усунути протиріччя, що існують, оскільки ці поняття переплітаються.

Досягнення зазначеної мети, в свою чергу, передбачає звернення до окремих норм міжнародного права і конституційного права України. Вперше право на недоторканність приватного життя на міжнародному рівні закріплене у Загальній декларації прав людини 1948 року, у ст. 12 якої зазначається: “Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємниці його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань” [22]. Аналогічна вимога міститься у ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [23]. Основний постулат цих документів є фундаментом для побудови системи норм, які захищають недоторканність приватного життя.

В подальшому аналогічні положення одержали міжнародно-правову регламентацію в документах регіонального характеру. Так, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., відома як Європейська конвенція з прав людини, комплексно декларує зазначені права, зокрема, у ст. 8 проголошує, що “кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і кореспонденції” [24]. Не допускається втручання у здійснення цього права з боку органів публічної влади, за винятком, коли таке втручання передбачене законом і необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки та громадського порядку, економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров’я та моралі або захисту прав і свобод інших осіб. Крім цього, згідно з рішеннями органів Ради Європи держави зобов’язані здійснювати позитивні дії з метою закріплення правових гарантій, які створюють умови для безперешкодної реалізації цього права, та встановлення відповідальності державних органів і посадових осіб за протизаконне вторгнення в сферу приватного життя. Стаття 32 Конституції України містить імператив: “Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України”.

Незважаючи на те, що в назві ст. 182 КК України міститься термінологічний зворот “приватне життя”, ця норма спрямована на захист його інформаційного аспекту. Слід також додати, що інформація про приватне життя підлягає кримінально-правовому охороні лише в частині посягання на конфіденційну інформацію про особу.

Саме по собі право об’єктом захисту бути не може, адже воно реалізується як зміст певного виду правовідносин. Правовідносини, в свою чергу, мають певний механізм реалізації. Саме впливаючи на правовідносини, суб’єкт впливає і на механізм реалізації цих правовідносин, завдаючи їм шкоди як безпосередньому об’єкту цього злочину.

У цьому аспекті викликає певну критику позиція О. П. Горпинюк, яка пропонує нову назву ст. 182 КК України “Порушення недоторканності інформації про особу” [14, 72]. Така позиція, на нашу думку, є неприйнятною, адже ця норма спрямована не на забезпечення інформаційної безпеки особи, а на конкретний її аспект –

забезпечення конкретної інформації, про яку прямо йдеться в диспозиції статті.

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, доходимо висновку, що безпосереднім об'єктом злочину, склад якого передбачений в диспозиції ст. 182 КК України є правовідносини, які складаються в процесі реалізації людиною свого права на недоторканність приватного життя і які спрямовані на охорону і забезпечення конституційного права на особисту і сімейну таємницю.

В цьому зв'язку вважаємо необхідним внести зміни до КК України і назву ст. 182 КК України викласти таким чином: "Порушення таємниці особистого та сімейного життя".

Проведене дослідження безпосереднього об'єкта розглядуваного злочину є необхідною умовою для подальшого вивчення інших його елементів та ознак.

Список використаних джерел

1. **Тацій В. Я.** Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Тацій. – Х.: Вища школа, Изд-во при ХГУ, 1988. – 196 с.
2. **Кримінальне право України.** Загальна частина: [підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти] / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.]; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Київ; Харків: Юрінком Інтер; Право, 2001. – 416 с.
3. **Фролов Е. А.** Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Е. А. Фролов // Сборник ученых трудов СЮИ. – 1969. – Вып. 10. – С. 184–225.
4. **Наумов А. В.** Уголовное право Общая часть: Курс лекций – М.: Издательство БЕК, 1996. – 560 с.
5. **Українське кримінальне право.** Загальна частина [Текст]: підручник / [Берзін П. С. та ін.]; за заг. ред. В. Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 711 с.
6. **Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.** – 6-е вид. / за заг. ред. Мельника М. І., Хавронюка М. І. – К.: Юрид. думка, 2009. – 1236 с.
7. **Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України** / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [4-те вид., переробл. та доповн.]. – К.: Юридична думка, 2007. – 1184 с.
8. **Кримінальне право України:** Особлива частина: Підручник / М. І. Бажанова, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і доп. – К., 2005. – 544 с.
9. **Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України:** у 2-х ч. / під заг. ред. М. О. Потєбенька, В. Г. Гончаренка. – К.: Форум, 2001. – Ч. 2. Особлива частина. – 940 с.

10. **Уголовный кодекс Украины:** Научно-практический комментарий / [Е. Н. Алиева, А. П. Бабий, Л. К. Гаврильченко и др.]; отв. ред. Е. Л. Стрельцов. – [Изд-е четвертое, перераб. и дополн]. – Х.: ООО “Одиссей”, 2007. – 872 с.
11. **Зінченко І. О.** Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (Аналіз законодавства і судової практики): монографія / І. О. Зінченко. – Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 320 с.
12. **Андрушко П.** Кримінально-правова охорона конституційного права громадян на недоторканність приватного життя / П. Андрушко // Вісник Конституційного суду України. – 2005. – № 2. – С. 43–50.
13. **Лихова С. Я.** Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина / С. Я. Лихова. – К.: Видавничо поліграфічний центр “Київський університет”, 2006. – 573 с.
14. **Горпинюк О. П.** Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні: дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / О. П. Горпинюк / Львівський ун-т внутрішніх справ. – Львів, 2011. – 242 с.
15. **Готін О. М.** Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: навчальний посібник; 2-е вид.; МВС України, Луганський держ. ун-т внутр. справ / О. М. Готін. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 192 с.
16. **Лихова С.** Актуальні питання вдосконалення кримінально-правових норм, спрямованих на захист недоторканності приватного життя (статті 162, 163, 182 Кримінального кодексу України) / С. Лихова // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 7. – С. 98–104.
17. **Дем'яненко Ю. І.** Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Ю. І. Дем'яненко / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 20 с.
18. **Малеина М. Н.** Личные неимущественные права граждан граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина – М.: МЗ Пресс, 2000. – 244с.
19. **Мазуров В. А.** Уголовно-правовая защита тайны: дис... канд. юрид. наук.: 12.00.08 / В. А. Мазуров. – Томск: Томский государственный университет, 2001. – 200 с.
20. **Кибальник А. Г.** Уголовная ответственность за нарушение неприкосновенности частной жизни. Монография / Кибальник А. Г., Клочков В. Н., Соломоненко И. Г. – Ставрополь: Сервисшкола, 2005. – 76 с.
21. **Мачковский Л. Г.** Ответственность за нарушение неприкосновенности частной жизни в уголовном законодательстве России и зарубежный опыт / Л.Г. Мачковский // Правоведение. – 2003. – № 5. – С. 147–161.
22. **Всеобщая декларация прав человека** (Принята Резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 г.) // Международные акты о правах человека. Сборник документов / Сост. и вступ. ст.: Карташкин В. А., Лукашева Е. А. – М.: Норма, Инфра – М, 1998. – 784 с.

23. **Международный пакт о гражданских и политических правах** (Принят Резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16 декабря 1966 г.) // Международные акты о правах человека. Сборник документов / Сост. и вступ. ст.: Карташкин В. А., Лукашева Е. А. – М.: Норма, Инфра – М, 1998. – 784 с.
24. **Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод** 1950 р // Международные акты о правах человека. Сборник документов / Сост. и вступ. ст.: Карташкин В. А., Лукашева Е. А. – М.: Норма, Инфра – М, 1998. – 784 с.

Анотація

У статті досліджено безпосередній об'єкт як елемент складу злочину, передбаченого ст. 182 КК України “Порушення недоторканності приватного життя”. Розглянуто проблемні питання, наведено дискусійні положення щодо визначення самого поняття безпосереднього об'єкта цього злочину та аналізу тих благ та цінностей, що він охоплює.

На підставі викладеного зроблено висновки та внесено пропозиції щодо визначення поняття та змісту безпосереднього об'єкта порушення недоторканності приватного життя.

Annotation

This article explores the direct object as an element of an offense under Art. 182 of the Criminal Code of Ukraine “violation of privacy”. Considered problematic issues are controversial position on the definition of the concept of the direct object of the crime and the analysis of the benefits and values that it covers.

Based on the above conclusions and made proposals for the definition and content of the direct object of violation of privacy.